

УДК 343.985

О. М. Домашенко, асистент кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

РОЛЬ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ У ЗАПОБІГАННІ ТАКТИЧНИМ ПОМИЛКАМ У СЛІДЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена проблемам професійного навчання слідчих кадрів. Проаналізовані шляхи вдосконалення професійної освіти та надані рекомендації щодо запобігання допущенню тактичних помилок у слідчій діяльності.

Ключові слова: *слідча помилка, тактична помилка, професійне навчання.*

Вивчення проблем оптимізації досудового розслідування в теперішній час відрізняється багатовекторністю. Актуальним напрямом у цій сфері є дослідження причин виникнення і можливостей запобігання тактичним помилкам. Ця проблематика недостатньо досліджена в юридичній літературі, і лише окремі вчені у своїх працях фрагментарно зверталися до окреслених проблем.

Аналіз слідчої практики свідчить про те, що тактична помилка як наслідок може мати кілька причин та умов, які сприяють її породженню, причому як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Вивчення матеріалів кримінальних проваджень та анкетування слідчих дає можливість стверджувати, що причини та умови об'єктивного характеру тактичної помилки є першочерговими і виступають так званим каталізатором для породження причин та умов суб'єктивного характеру. Якщо *первинною* причиною певної тактичної помилки та умовою, що сприяє її вчиненню, є недоліки, що проявляються в підготовці слідчих кадрів (об'єктивний чинник), то *вторинною* причиною є низький рівень знань, умінь, навичок з криміналістичної тактики (суб'єктивний чинник).

Проблемам професійної підготовки слідчих, а саме їхньому навчанню, присвячено роботи таких науковців, як О. О. Алексєєв, В. Д. Берназ [1, с. 134–143], В. П. Бахін, Н. С. Карпов [2, с. 19–27], А. В. Іщенко, А. Б. Марченко [3], Н. І. Клименко [4], С. А. Шейфер [5, с. 95–99], М. П. Яблоков [6, с. 73–82] та ін.

Із нашої точки зору, одним з основних напрямів удосконалення системи підготовки слідчих кадрів є забезпечення належного професійного навчання співробітників слідчих підрозділів органів внутрішніх справ, Служби безпеки України, фіскальної служби, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро. Згідно із Законом України «Про професійний розвиток працівників» професійним навчанням вважається процес цілеспрямованого формування у працівників спеціальних знань, розвиток необхідних навичок та вмінь, що дають можливість підвищувати продуктивність праці, максимально якісно виконувати функціональні обов'язки, освоювати нові види професійної діяльності, що включає первинну професійну підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації працівників відповідно до потреб виробництва [7]. Аналіз наданого законодавцем визначення дає можливість стверджувати, що професійне навчання працівників слідчих підрозділів включає в себе два напрями: 1) *формальне (первинне) професійне навчання*; 2) *підвищення кваліфікації*.

Щодо першого напрямку, то згідно з чинним законодавством формальним професійним навчанням вважається набуття працівниками професійних знань, умінь і навичок у навчальному закладі або безпосередньо у роботодавця відповідно до вимог державних стандартів освіти, за результатами якого видається документ про освіту встановленого зразка [8]. Аналіз наданого визначення дає можливість стверджувати, що працівники слідчих підрозділів повинні мати відповідну освіту. Так, у Положенні про органи досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України зазначено, що працівники слідчих підрозділів приймаються на посади відповідно до Положення про проходження служби рядовим та начальницьким складом органів внутрішніх справ, в якому вказано, що «посади середнього, старшого і вищого начальницького складу органів внутрішніх справ комплектуються особами, які мають вищу або спеціальну середню освіту і відповідають вимогам служби в органах внутрішніх справ» [8]. Виходячи з вищезазначеного, працівниками слідчих підрозділів є особи, які здобули у вищому навчальному закладі у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівні вищої освіти сукупність систематизованих

знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних якостей [9].

Однак наявність тактичних помилок, їх причини та умови поширення, а в цілому й якість досудового розслідування свідчать про те, що здобута під час навчання кваліфікація є низькою. Більше того, така головна ознака кваліфікації, як компетентність, а саме динамічна комбінація знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, що визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти [9], виявляється неналежною. Про це свідчить вивчення слідчої практики та підготовки фахівців у вищих навчальних закладах, що дає підстави стверджувати про наявність певних недоліків у процесі навчання, зокрема: відсутність єдиних стандартів до слідчої спеціалізації, недостатню практичну підготовку (не проводяться бінарні (викладач-практик) виїзні заняття в слідчих та експертних підрозділах; на практичних заняттях майже не використовуються макети кримінальних проваджень та зразки процесуальних документів; формальне проходження студентами (курсантами) практики та стажування), недостатню якість наукової організації навчального процесу, недостатній обсяг годин, що відводяться на викладання дисциплін кримінально-правового циклу, які є базовими у підготовці слідчих, тощо [10, с. 806].

Так, А. В. Іщенко та А. Б. Марченко наголошують на необхідності вдосконалення підготовки слідчих шляхом ознайомлення їх не лише з порядком та тактикою проведення слідчих дій, розслідування в цілому, а й труднощами, що виникають при зборі та оцінці доказів. Проведене ними анкетування свідчить про те, що на запитання, чи існує необхідність розглядати причини слідчих помилок, аналізувати способи їхнього усунення та запобігання у вищих навчальних закладах, позитивно відповіли 99 % опитаних. При цьому 51 % опитаних відзначили, що в їхніх навчальних закладах на заняттях не ведеться цілеспрямована робота з розгляду питань, пов'язаних зі слідчими помилками. Зазначені науковці вважають, що в такий спосіб неможливо одержати глибоких знань із розслі-

дування злочинів у проблемних ситуаціях (протидія розслідуванню, відсутність достатньої кількості доказів, джерел їхнього походження тощо) [3, с. 170–171]. Позиція зазначених учених, безумовно, заслуговує на увагу, але, на наш погляд, більш слушною є думка М. П. Яблокова, який підкреслює, що набуті знання та вміння їх застосовувати на практиці повинні базуватися на серйозних знаннях криміналістичної теорії [6, с. 73–82]. Підтверджує думку М. П. Яблокова і практичний працівник В. В. Топчій, який відмічає, що «...кожен випускник-слідчий, не маючи конкретних знань, змушений самостійно відшукувати способи їх отримання, що внаслідок значного навантаження та в деяких випадках відсутності досвідченого наставника є не завжди можливим і відповідно призводить до процесуальних порушень» [10, с. 807]. Також заслуговує на увагу і позиція С. А. Шейфера, який вважає, що для підвищення якості підготовки майбутніх слідчих необхідно всляке наближення навчального процесу до проблем доказування, урахування типових помилок, що допускаються при розслідуванні, а також усунення розриву між знаннями та вміннями [5, с. 96].

Таким чином, для усунення причин та умов, що сприяють поширенню тактичних помилок, а також з метою підвищення якості досудового розслідування вважаємо за необхідне здійснити таке:

а) під час навчання давати максимально глибокі теоретичні знання з обраної спеціалізації (кримінально-правової) та формувати й розвивати практичні навички та вміння в умовах об'єктивної дійсності, використовуючи при цьому ситуативний підхід;

б) використовувати практичні прийоми, спрямовані на набуття навичок професійного (криміналістичного) мислення, оскільки, як зазначає М. П. Яблоков, «без наявності високого рівня професіоналізму у слідчих, важливим елементом якого є вмиле володіння ними зазначеним мисленням, і без вмілого його використання в будь-яких слідчих ситуаціях вони не завжди можуть розкрити навіть прості, не кажучи вже про складні й тяжкі, злочини» [6, с. 73–78]. Абсолютно не випадково родоначальник криміналістики Г. Гросс та його послідовники багато уваги приділяли питанню про те, як повинен мислити слідчий, щоб, використовуючи всі наукові методи криміналістики й інших наук, він міг виявити всі

докази про обставини події злочину й осіб, що його вчинили, та як на підставі зібраних під час розслідування доказів він має будувати свої умовиводи та висувати гіпотези (слідчі версії), для того щоб уникнути помилок, що призводять до негативних наслідків для процесу розслідування [14].

Під час навчання майбутніх слідчих формування навичок їхнього професійного мислення має базуватися на використанні методів логіки, психології та прийомів теорії ігор, інформаційного моделювання тощо. Само ж навчання професійному (криміналістичному) мисленню, як наголошує М. П. Яблоков, повинно мати етапний характер. Спочатку на основних заняттях має бути здійснено теоретичний розбір сутності окремих прийомів криміналістичного мислення. Після цього вивчення кожної окремої теми повинно супроводжуватися розв'язанням відповідних розумових завдань [6, с. 81];

в) результати формального (первинного) професійного навчання мають давати можливість майбутньому слідчому вміло комбінувати набуті теоретичні знання (наприклад, щодо тактики досудового розслідування, її засобів, джерел та функцій тактичних прийомів, їх класифікації та систем, прийняття тактичного рішення, тактичного ризику, організації і планування розслідування, криміналістичної версії, її логічної природи та вміння) й практичні навички (наприклад такі, як застосування техніко-криміналістичних засобів і прийомів, здійснення планування розслідування в цілому та складання планів провадження окремих слідчих (розшукових) дій, постановка та вирішення розумових завдань, висування слідчих версій, використання тактичних прийомів проведення окремих слідчих (розшукових) дій залежно від ситуації, застосування окремих криміналістичних методик), використовуючи при цьому професійне (криміналістичне) мислення [12, с. 4; 13].

Другим напрямом професійного навчання працівників слідчих підрозділів є підвищення кваліфікації, а саме підвищення рівня готовності особи до виконання нею професійних завдань й обов'язків або набуття особою здатності виконувати додаткові завдання та обов'язки шляхом набуття нових знань і вмінь у межах професійної діяльності або галузі знань [9].

На сьогодні питання про підвищення кваліфікації працівників слідчих підрозділів є гострим та актуальним. Це пояснюється тим, що, по-перше, за результатами проведеного анкетування, 45 % слідчих мають відносно невеликий стаж роботи (близько 3 років); по-друге, деякі з анкетованих слідчих під час отримання вищої юридичної освіти навчалися за програмами цивільно-правової спеціалізації, у результаті чого об'єктивно не змогли отримати поглиблені знання в галузі криміналістики, кримінального права та кримінального процесу; по-третє, державні освітні стандарти в галузі юриспруденції певною мірою не відповідають так званому професійному стандарту слідчого, тобто вони не досить орієнтовані на застосування знань у слідчій практиці; по-четверте, вищі юридичні заклади не завжди мають можливість належним чином організувати проходження виробничої практики, іноді вона має формальний характер.

Деякі аспекти підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів розглядалися в працях таких науковців, як А. О. Виноградова [13], Ю. П. Гармаєв [14], В. М. Григор'єв [15, с. 75–89], Є. П. Іщенко, М. М. Кузнєцов [16, с. 135–140] та ін. Вивчення та аналіз наукових праць зазначених авторів дає можливість стверджувати, що підвищення кваліфікації традиційно здійснюється в таких формах: 1) проходження відповідних курсів у вищих навчальних закладах; 2) самостійне навчання; 3) науково-практичні конференції та міжвідомчі семінари.

Щодо першої форми підвищення кваліфікації, а саме проходження курсів у вищих навчальних закладах, то вважаємо за доцільне:

а) при проведенні занять розглядати теми, що стосуються проблемних питань організації та процесу розслідування злочинів на сучасному етапі; особливу увагу при цьому слід приділяти найбільш поширеним тактичним помилкам у слідчій практиці;

б) тематику занять присвячувати конкретному напрямку діяльності слідчих, інакше кажучи, урахувувати їхню спеціалізацію. Отже, якщо слідчий спеціалізується на розслідуванні злочинів певної категорії (злочини у сфері господарської діяльності, злочини корупційної спрямованості, злочини у сфері надання медичної

допомоги та ін.), то тематика заняття повинна бути присвячена окремим (проблемним) питанням організації розслідування та розкриття саме цієї групи кримінальних правопорушень. Так, наприклад, якщо слухачами курсів підвищення кваліфікації є слідчі, які спеціалізуються на розслідуванні злочинів, що вчиняються у сфері комп'ютерної інформації, то під час проведення заняття (навчання) із зазначеною групою слухачів бажано:

- проводити їх ознайомлення з досягненнями криміналістики в галузі техніки, тактики проведення окремих слідчих дій, методику розкриття та розслідування злочинів цієї категорії; можливостями використання засобів та методів сучасних інформаційних технологій в організації роботи слідчого; організацією та технологією захисту інформації, основами інформаційної безпеки при використанні ПЕОМ й інших організаційно-технічних засобів при розслідуванні злочинів; із методами, засобами та системами виявлення несанкціонованого доступу до комп'ютерної інформації, що охороняється законом;

- розкривати їм зміст та практику застосування законодавства у сфері інформації, інформатизації та захисту інформації; можливості сучасних інформаційно-пошукових систем, криміналістичних обліків; форми взаємодії слідчого зі службами та підрозділами правоохоронних органів, органів виконавчої влади, приватними охоронними структурами, іншими організаціями із захисту інформації; зміст нормативних актів, що регламентують сферу обігу спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації;

- демонструвати способи використання сучасних інформаційно-пошукових систем при розкритті та розслідуванні злочинів зазначеної категорії; можливості сучасних спеціальних технічних засобів (розроблених, пристосованих і запрограмованих) для негласного отримання комп'ютерної інформації [17];

в) використовувати не лише традиційні форми навчання – лекції та семінарські заняття, а й більш активні, такі як практичні заняття з аналізом конкретних ситуацій, матеріалів кримінальних проваджень та проблемних ситуацій, вирішення яких становить значні труднощі. У роботах, присвячених порушеній проблемі, відзначається, що при читанні лекції без наочного приладдя засвоєння

матеріалу складає 20 %, а при його використанні – до 30 %. Застосування аудіовізуальних засобів підвищує ступінь засвоєння матеріалу до 50 %, проведення дискусій – до 70 %, а аналіз конкретних ситуацій – до 90 % [3, с. 174].

Вивчення й аналіз наукової літератури, даних анкетування дає можливість стверджувати, що при проходженні курсів підвищення кваліфікації слідчими одними із найбільш ефективних є заняття з використанням методу імітаційного моделювання, сутність якого полягає в тому, що створюється аналог проблемної слідчої ситуації. Указаний прийом дозволяє неодноразово повторювати найбільш складні елементи слідчої ситуації, варіювати аналізовані ситуації та проблеми, обговорювати прийняті рішення з використанням криміналістичних засобів, прийомів і методів, відшукуючи оптимальний шлях [3, с. 174–175, 177]. Про можливість застосування зазначеного методу при проведенні практичних занять одними з перших висловилися Н. М. Кузнецов і Є. П. Іщенко. Заняття з використанням запропонованого методу, на думку зазначених учених, має складатися з п'яти етапів:

1) визначення слідчої ситуації, що буде аналізуватися та вирішуватися в ході заняття. В основу моделі конкретної слідчої ситуації мають бути покладені матеріали кримінальних проваджень, щодо яких виникали проблемні ситуації та вирішення яких пов'язане з допущенням тактичних помилок. Для правильного визначення слідчої ситуації необхідно враховувати динаміку та структуру злочинності в конкретному регіоні, узагальнити облікові показники слідчої діяльності, її передовий досвід і типові недоліки, кваліфікацію слідчих, що навчаються;

2) розробка програми проведеного заняття, яка складається з урахуванням рівня підготовки, спеціалізації, стажу роботи, оскільки необхідно, щоб умови та зміст імітаційного моделювання відповідали знанням та досвіду слідчих;

3) створення імітаційної моделі, що передбачає: а) опис проблемної ситуації як сполучення умов і обставин, що створюють складну обстановку, в якій має діяти слідчий; б) постановку завдання з вирішення проблемної ситуації шляхом використання

криміналістичних засобів, прийомів і методів; в) розробку варіантів прийнятих рішень про використання названих засобів;

4) реалізація навчальної програми на цій моделі, яка проявляється у вирішенні слідчим проблемної ситуації, обговоренні її в ході занять з іншими слухачами, корегуванні відповіді викладачем та розгляді можливих методів, не названих слухачами, щодо нейтралізації проблемної ситуації;

5) підбиття підсумків, розбір і оцінка результатів, що виявляється у критичному аналізі результатів заняття, відзначенні помилок, допущених слідчими при вирішенні проблемних ситуацій та інших навчальних завдань, оголошенні оптимальних варіантів дій [16, с. 135–140];

г) перед початком заняття та після його проведення проводити відповідно вхідне та вихідне анкетування. Основним завданням вхідного анкетування є аналіз потреб аудиторії, з'ясування тих питань, вирішення яких становить значні складнощі. За аналізом вхідного анкетування також можна виявити загальний рівень зацікавленості слухачів. Головною метою вихідного анкетування є оцінка аудиторією якості проведеного заняття, отримання відомостей, що дозволяють виявити актуальні для практичних працівників напрями подальших досліджень. У цій анкеті можуть бути сформульовані запитання: чи є потреба додатково проводити заняття за цією темою; які проблеми слід висвітлити додатково і більш докладно? [14];

д) при проведенні занять дотримуватися таких дидактичних рекомендацій:

– наведені приклади із судово-слідчої практики мають бути схожими з тими, що зустрічаються слухачам під час їх професійної діяльності, а також вони (приклади) повинні мати певну специфіку та бути цікавими за змістом;

– під час аналізу недоліків, помилок слідчої практики не варто робити акценти тільки на критиці. Бажано окреслити проблеми й одразу щодо кожної із них пропонувати шляхи розв'язання, подолання типових актів протидії із боку зацікавлених осіб, «законодавчих перешкод» тощо. Процес «розбору» тактичних помилок, яких

припускаються самі слухачі, їх колеги, повинен включати: детальний опис та аналіз слідчої ситуації, самої помилки, її причин та шкідливих наслідків, методів її виправлення та профілактики;

– активно використовувати наочні матеріали: схеми, таблиці, статистичні дані, конкретні документи правозастосовної практики або «знеособлені» зразки документів для ілюстрації наведених прикладів. Так, Ю. П. Гармаєв пропонує при наведенні прикладів протидії правоохоронним органам із боку адвокатів, правозахисників, підозрюваних (обвинувачених) використовувати наочну таблицю, в якій у лівому стовпчику – типові «випади» з боку захисту, у правому – рекомендовані аргументи та дії сторони обвинувачення [14].

Другою формою підвищення кваліфікації є самостійне навчання слідчого в процесі його практичної діяльності. Ця форма серед інших має кілька переваг: а) здійснюється без відриву від службових обов'язків; б) краще враховує професійні інтереси, оскільки працівник (слідчий) сам обирає тему або сферу для вивчення. Самостійне підвищення кваліфікації має полягати в такому:

– вивчення нових законодавчих й інших нормативно-правових актів із питань, що стосуються сфери діяльності органів досудового розслідування, правозастосовної практики, передового досвіду розслідування відповідних злочинів, спеціальної літератури за обраною проблематикою;

– ознайомлення з новими та вдосконаленими (з урахуванням оперативної обстановки в регіоні) методиками розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень, сучасними рекомендаціями щодо організації та проведення окремих слідчих (розшукових) дій, інноваційними науково-технічними засобами тощо.

Останньою формою підвищення кваліфікації є участь слідчого в науково-практичних конференціях та міжвідомчих семінарах. Ця форма поряд із двома попередніми також має велике значення, оскільки лише особиста, багаторазова участь слідчого у конференціях, семінарах, «круглих столах» дає можливість: ознайомитися з позиціями провідних науковців і практичних працівників правоохоронних органів, представників міністерств й інших відомств щодо питань якості та ефективності досудового розслідування; обмінятися професійним досвідом роботи щодо розслідування

певних категорій злочинів; взяти активну участь в обговоренні питань, за якими найчастіше виникають складнощі при розслідуванні, проведенні слідчих дій; отримати дієві рекомендації, спрямовані на підвищення якості розслідування, що в подальшому дозволять уникати тактичних помилок.

Отже, належне підвищення кваліфікації співробітників слідчих підрозділів органів внутрішніх справ, Служби безпеки України, фіскальної служби, Державного бюро розслідувань України, Національного антикорупційного бюро України надасть можливість слідчим, які його пройшли, особисто виявити вже припущені тактичні помилки, по можливості їх усунути та не припускати в майбутньому в аналогічних ситуаціях.

Список літератури

1. Алексеев О. О. Сучасні проблеми криміналістичної підготовки слідчих (за матеріалами анкетування) / О. О. Алексеев, В. Д. Берназ, О. О. Садченко // Вісн. Одес. ін-ту внутр. справ. – 2002. – №4. – С. 134–143.
2. Бахин В. П. Современные проблемы криминалистической подготовки / В. П. Бахин, Н. С. Карпов // Вестн. криминалистики / отв. ред. А. Г. Филиппов. – 2003. – Вып. 2 (6). – С. 19–27.
3. Іщенко А. В. Слідчі помилки: сутність, методи дослідження та шляхи запобігання : монографія / А. В. Іщенко, А. Б. Марченко ; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Є. О. Дідоренка. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Є. О. Дідоренка, 2010. – 216 с.
4. Клименко Н. И. Криминалистические знания в структуре профессиональной подготовки следователя : учеб. пособие / Н. И. Клименко – Киев : Выща шк., 1990. – 103 с.
5. Шейфер С. А. Учет следственных ошибок – важный фактор подготовки следственных кадров в ВУЗе / С. А. Шейфер // Проблемы повышения уровня подготовки специалистов для работы в органах предварительного следствия : тез. всеоюз. совещ.-семинара органов предварит. следствия и заведующих кафедрами криминалистики ВУЗов, Ленинград, 13–14 нояб. 1990 г. – Л. ; Уфа, 1991. – С. 95–99.
6. Яблоков Н. П. Основные проблемы преподавания криминалистики в современных условиях / Н. П. Яблоков // Модели преподавания криминалистики: история и современность : сб. науч. тр. / под ред. Н. П. Яблокова и В. Ю. Шепитько. – Харьков : Апостиль, 2014. – С. 73–82.

7. Про професійний розвиток працівників [Електронний ресурс] : Закон України від 12 січ. 2012 р. № 4312-VI. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Заголовок з екрана.

8. Положення про органи досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ [Електронний ресурс] : затв. наказом МВС України від 9 серп. 2012 р. № 686; Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ [Електронний ресурс] : затв. постановою Каб. Міністрів УРСР від 29 лип. 1991 р. № 114. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Заголовок з екрана.

9. Про вищу освіту : Закон України від 1 лип. 2014 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2014. – № 37–38. – Ст. 2004.

10. Топчій В. В. Деякі проблеми підготовки фахівців для слідчих підрозділів органів внутрішніх справ / В. В. Топчій // Криміналістика XXI століття : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25–26 листоп. 2010 р. – Х. : Право, 2010. – С. 806.

11. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики / Г. Гросс. – М. : ЛексЭст, 2002. – 1088 с.; Анушат Э. Искусство раскрытия преступлений и законы логики / Э. Анушат. – М. : ЛексЭст, 2002. – 112 с.

12. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять і словник термінів з навчальної дисципліни «Криміналістика» / уклад.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. – Х. : Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2013. – С. 4, 13.

13. Виноградова А. А. Институт повышения квалификации как элемент подготовки кадров в сфере правоохранительной деятельности : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / А. А. Виноградова ; Рос. акад. адвокатуры и нотариата. – М., 2011. – 24 с.

14. Гармаев Ю. П. Выездные занятия по повышению квалификации работников правоохранительных органов: организация, проведение, методическое обеспечение : метод. пособие / Ю. П. Гармаев ; Генер. прокуратура РФ, Иркут. ин-т повышения квалификации прокурор. работников. – Иркутск : ИПКПР ГП РФ, 2005. – 68 с.

15. Григорьев В. Н. Современные формы организации обучения в системе дополнительного образования в рамках повышения квалификации сотрудников правоохранительных органов / В. Н. Григорьев, В. Г. Дикарев // Рос. полиц. право. – 2013. – № 3. – С. 75–89.

16. Кузнецов Н. М. Эффективный метод повышения квалификации следователей / Н. М. Кузнецов, Е. П. Ищенко // Повышение эффективности

расследования преступлений : межвуз. сб. науч. тр. – Иркутск : Изд-во Иркут. ун-та, 1986. – С. 135–140.

17. Примерная программа повышения квалификации следователей, специализирующихся на расследовании преступлений, совершенных в сфере компьютерной информации. – М. : ЦОКП МВД России, 2001. – С. 4–5.

Статья посвящена проблемам профессионального обучения следственных кадров. Проанализированы пути усовершенствования профессионального обучения и даны рекомендации касательно предотвращения тактических ошибок в следственной деятельности.

This article is dedicated to the problems of investigators' professional skills training. The author analyzes the ways of vocational education improvement, as well as gave recommendations on avoiding tactical blunders in investigative activities.

Рекомендовано до опублікування на засіданні кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 3 від 17 листопада 2015 р.).

Рецензент – доктор юридичних наук, професор В. Ю. Шепітько.